

tuinjournaal

Zichtlijnen,
zichtassen
en looplijnen

Pagina 8 en 9

Uitzicht, recht
of privilege?

Pagina 10 en 11

Mien Ruys en
de heldere lijn

Pagina 16 en 17

Structuur en
perspectief met
zichtlijnen

Pagina 20 en 21

Groene
cultuurhistorie
als passie

Pagina 22 en 23

MAART 2018 - JAARGANG 35 - NUMMER 1

1

ZICHTLIJNEN IN TUINEN

TUINEN
NEDERLANDSE
STICHTING

Landschapstuin Hofstede Het Holt,
tuin nr. 137 in de Open Tuinen Gids.

Meiershof, tuin nr. 78 in de
Open Tuinen Gids.

Tuinen van de Wiersse, tuin nr. 163 in
de Open Tuinen Gids.

De Nederlandse Tuinenstichting, opgericht in 1980, streeft naar de instandhouding van tuinen en parken die van belang zijn door vormgeving, beplanting, cultuurhistorisch karakter en ligging. De NTs voert hiertoe onderzoeken uit en geeft adviezen aan eigenaren, beheerders en overheden over planontwikkeling, herstel, beheer en aanpassingen.

Met hun financiële bijdrage ondersteunen onze donateurs de doelstelling van de Nederlandse Tuinenstichting: het beschermen van waardevol tuinhistorisch erfgoed. De NTs organiseert voor donateurs cursussen, excursies en inleidingen over aspecten van de tuinkunst, tuincultuur en tuin- en landschapsarchitectuur.

Donateurs ontvangen vier keer per jaar het Tuinjournaal en in maart de Open Tuinen Gids met een tuinpas waarmee de NTs-tuinen op de aangegeven data gratis te bezoeken zijn.

Meer informatie over de Nederlandse Tuinenstichting en haar activiteiten?

Bezoek de website: www.tuinenstichting.nl;

volg @Tuinenstichting op Twitter, of 'like' de

Tuinenstichtingpagina op Facebook.

De jaarlijkse donatie voor particulieren bedraagt minimaal € 47 (buitenland € 50). Vijf jaar donateurschap: € 188, dus 1 jaar gratis (buitenland € 200). Junior/student € 30 per jaar (kopie legitimatie meesturen). Het donateurschap geldt per kalenderjaar en wordt automatisch verlengd, tenzij de donateur opzegt voor 1 november van het lopende jaar. Daarnaast kent de NTs geschenk- en bedrijfsdonateurschappen. Bij het bureau is informatie te verkrijgen over het doen van schenkingen en legaten.

Voorwoord

Als u deze editie van ons onvolprezen Tuinjournaal uit de bus of van de mat haalt, is de lente niet zo ver meer. Daar hoort zoals u weet een nieuw geluid bij en dat is in dit geval een voorwoord van uw nieuwe voorzitter.

U heeft in het vorige nummer kunnen lezen dat Beline Geertsema de Nederlandse Tuinenstichting door een moeilijke periode heeft geholpen. Zij is voor velen binnen en buiten de NTs een inspirerende en energieke voorzitter geweest en daarvoor wil ik haar namens de NTs van harte bedanken. Het zal niet meevallen Beline als voorzitter op te volgen en daarom hebben Carien van Boxtel, mijn opvolgster als vicevoorzitter, en ik afgesproken dat wij het voorzitterschap samen – als een soort duobaan – zullen uitvoeren. Dat houdt ook in dat wij afwisselend een rubriek 'Bericht van de (vice)voorzitter' zullen vullen.

Dit Tuinjournaal gaat over zichtlijnen, een van de belangrijkste structurerende elementen in een park, die zelfs door kunnen lopen in de stad en daar de plattegrond structureren: denk aan Parijs met de 'Grande Axe' door Le Nôtre, vanuit de tuinen van de Tuilerieën begonnen, door Haussmann voortgezet en ten slotte in de vorige eeuw doorgetrokken naar La Défense. De deelnemers aan de excursie naar Dessau-Wörlitz zullen zich meteen Oranienbaum voor de geest halen. En wie kent niet de plattegrond van Zeist met centraal de Slotlaan van Slot Zeist, om in eigen land te blijven?

Met de NTs gaat het goed, zoals Beline in haar laatste voorwoord zei, met veel enthousiaste vrijwilligers die in bestuur en commissies bergen werk verzetten. Daarnaast zijn de adviseurs, als ogen en oren van de NTs, onontbeerlijk voor een goed functioneren van de stichting in onze zorg voor de instandhouding van het groene erfgoed, maar ook het erfgoed van de toekomst. Voor deze tuinen van de toekomst wordt eveneens gezorgd door onze Open Tuinen-eigenaren. Eveneens onontbeerlijk is een gezonde financiële basis en voldoende 'massa' om bij onze acties gewicht in de schaal te kunnen leggen. Ik wil u daarom oproepen om in uw omgeving te kijken naar mensen die de missie van de NTs net zo belangrijk vinden als u. Als er nu iemand is die hen ertoe kan bewegen donateur te worden, dan bent u het wel!

Vriendelijke groet,

Hein Krantz

voorzitter Nederlandse Tuinenstichting

NTs-NIEUWS 6 en 7

Open Tuinen Gids 2018
BinnensteBuiten
Beleidsdag 2017
Vacature vrijwilliger website
Jaarthema 2018: biodiversiteit
WOW Prijs toegekend aan Amsterdam Rainproof
Afscheid Lietje de Vree als lid van de OTC
Redactie Tuinjournaal zoekt uitbreiding
Tuin Madeira open voor donateurs

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 8 en 9

Zichtlijnen, zichtassen en looplijnen

In de vroegste tuinaanleg was het zicht uit de woonvertrekken niet naar de omgeving gericht, maar naar de veilige binnentuin. Na de middeleeuwen werd de tuin een verblijfplaats buiten de woning om te ontspannen en te entertainen. De nieuwe architectuur keerde het zicht ook naar buiten toe.

Éva Kovács

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 10 en 11

Uitzicht, een recht of een privilege?

Regelmatig komen de adviseurs van de NTs situaties tegen waarbij een eeuwenoud uitzicht of een zichtlijn door nieuwe ontwikkelingen verloren dreigt te gaan. Bestaat er zoiets als 'recht op uitzicht'? Kun je dit recht vastleggen zodat het uitzicht ook in de toekomst gewaarborgd blijft?

Lara de Graaf

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 12 en 13

De zichtlijnen van Sissinghurst

Harold Nicolson en Vita Sackville-West creëerden een tuin van omsloten tuinkamers, maar wel met doorzichten om de nieuwsgierigheid te prikkelen én gebruik te maken van het prachtige omringende landschap.

Monique Wolak

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 14

Oude en nieuwe zichtlijnen in het Koepelbos
Gedurende enkele jaren hebben het Friese dorp Oldeberkoop en het Plaatselijk Belang hard gewerkt om het 19e-eeuwse Koepelbos en de naastgelegen hertenkamp weer het aanzien te geven dat het park in het verleden had.
Willemieke Ottens en Els van der Laan

NTs-INFORMATIE 15

Het Guus Gisolf-potje: wat is het en wat doen we ermee?
 “Na het overlijden van Guus vroeg ik me af hoe ik concreet iets kon bijdragen. Iets wat recht zou doen aan Guus’ passie.” Wat begon als een eenmalig bedrag, werd een structurele bijdrage.
Marjorie Gisolf

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 16 en 17

Mien Ruys en de heldere lijn
Als Mien Ruys werd gevraagd een ontwerp te maken voor een privétuin, liep ze eerst naar het raam om de omgeving in zich op te nemen. Dat gaf direct richting om te komen tot verbindingen tussen de woning en de buitenruimte.

Julia Voskuil

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 18 en 19

Bijzondere zichten

Zichtassen zijn vaak geen statische onderdelen van een aanleg. Zij worden aangepast aan de mode van de tijd, verlengd, verlegd of ingekort of gaan verloren door oprukkende bebouwing.

Ronald van Immerseel

ZICHTLIJNEN IN TUINEN 20 en 21

Zichtlijnen geven een tuin structuur en perspectief
Interview met tuinarchitect Arend Jan van der Horst: "Niet alles in één blik prijsgeven geeft een fijne spanning."
Marc Peters

BEDRIJFSDONATEUR 22 en 23

Karin Bevaart over bomen bleszen, driepuntsbruggen en prehistorie
Tuinhistorisch onderzoek en planvorming vormen de hoofdmoot van haar werk, maar ze is ook praktisch geschoold. Karin Bevaart, zelfstandig erfgoedexpert, heeft groene cultuurhistorie als passie. “Historische tuinen, parken en landschappen zijn mijn onderwerpen.”
Julia Voskuil

EXCURSIECOMMISSIE 24 en 25

Op zoek naar sporen van Gerrit Vlaskamp in Friesland
Claudy Jongstra. Bloemen, verven, textiel
Groen en industrieel erfgoed in Eindhoven en Bergeijk
Drie buitenplaatsen in Twente
Marjorie Gisolf-Smit, Michiel Plomp en Ysk Vondeling

MONUMENTENCOMMISSIE 26 en 27

Park en museum Kasteel Ruurlo aanwinst voor de Achterhoek
Door particulier initiatief is een prachtig stuk cultuurhistorisch monumentaal groen met veel zorg gehandhaafd en gerestaureerd.
Henk Barkhof

OPEN TUINENCOMMISSIE 28 en 29

Erve Odinc, Markelo
 “Zichtlijnen door de tuinkamers en dwars daarop naar het omringend landschap waren voor ons van het begin af aan belangrijk. Ons ultieme doel was een biotoop te maken waarin planten, dieren en mensen zich prettig voelen.”
Marion van Heuven

GROEN NIEUWS 30

De Smaak van Bloemen van Julia Voskuil
Tulp Festival Amsterdam
Ithakaprijs 2017 naar *Er stond een vrouw in de tuin*
Leonore Pulleman

Open Tuinen Gids 2018

Dit jaar zijn er 335 Open Tuinen, waarvan maar liefst 39 nieuwe! Het OTG-thema voor dit jaar is 'biodiversiteit in de tuin'. Tuinen met meerwaarde op dit gebied zijn in de gids aangegeven met een vlinder. De gids is ingedeeld per provincie, maar u kunt ook zoeken op datum en op de kaart van Nederland. Routebeschrijvingen vindt u op www.tuinenstichting.nl en op de websites van de tuinen. Veel plezier bij uw tuinbezoeken!

BinnensteBuiten

In het tv-programma BinnensteBuiten (NPO 2, dagelijks om 18.50 uur) komen dit seizoen enkele bijzondere tuinen uit de Open Tuinen Gids aan bod. Ook is er aandacht voor het behoud van groen erfgoed waarvoor de Nederlandse Tuinenstichting zich heeft ingezet en voor het Sociaal Tuinieren-project.

Beleidsdag 2017

Op 25 november 2017 vond onder leiding van Marian Lenshoek de jaarlijkse beleidsdag van de NTs plaats, wederom ten huize van Beline Geertsema. Na het welkomstwoord en een korte toelichting door voorzitter Hein Krantz gaf penningmeester Albert van Zadelhoff een toelichting op de financiën. Hieruit bleek glashelder dat we hard aan de slag moeten met onze naamsbekendheid om meer donateurs te kunnen werven. Daarna gingen de deelnemers in groepjes uiteen om al brainstormend tot concrete voorstellen te komen die voor meer inkomsten, maar anderzijds ook bezuinigingen moeten zorgen. Ten slotte bespraken zij gezamenlijk hun bevindingen. Het bestuur gaat aan de slag met deze ideeën om zo de koers naar een toekomstbestendige NTs uit te zetten. Heeft u zelf een voorstel voor een concrete actie die de NTs meer naamsbekendheid dan wel donateurs kan opleveren? Schroom niet en stuur een mail naar info@tuinenstichting.nl. Wij houden u op de hoogte van het vervolg.

Vrijwilliger voor de website gezocht

We zoeken een vrijwilliger voor het bijwerken van de website, het posten van nieuwsberichten en het actueel houden van onze Facebook-pagina. Vindt u het leuk om hier enkele uren per week mee bezig te zijn en heeft u ervaring met redactionele werkzaamheden? Meld u dan nu aan via info@tuinenstichting.nl.

Afscheid van Lietje de Vree als lid van de OTC

Lietje de Vree was vele jaren een van de bekendste gezichten van de Open Tuinencommissie. Onvermoeibaar bezocht zij tuinen, zij onderhield contacten met de tuineigenaren, organiseerde regiodagen en droeg de doelstellingen van de Nederlandse Tuinenstichting vol verve uit. Ze werkte mee aan de Open Tuinen Gids, schreef geregeld voor het Tuinjournaal en was in 2014 NTs-'vrijwilliger van het jaar'. De OTC, maar zeker ook de Nederlandse Tuinenstichting als geheel hebben mede gedreven op Lietjes geweldige inzet, haar betrokkenheid en haar bevologenheid. Lietje blijft samen met Anneke van Apeldoorn contactpersoon voor de tuinen in de noordelijke provincies. Lietje, ontzettend bedankt voor alles!

Lietje de Vree.
Foto: Brigitte Gentis

WOW Prijs toegekend aan Amsterdam Rainproof

Amsterdam Rainproof is eind 2017 uit 58 inzendingen voor de WOW Prijs als beste project gekozen. Iedere twee jaar schrijft het Platform WOW (een samenwerking tussen beheerders van wegen, vaarwegen en water bij de Nederlandse overheid) deze prijs uit voor de beste samenwerking bij (vaar)weg- en waterbeherende overheden. Amsterdam Rainproof is partner van de Nederlandse Tuinenstichting in het project Sociaal Tuinieren. Dit project draagt actief bij aan de vergroening van steden in de strijd tegen wateroverlast, hittestress en verlies aan biodiversiteit. Met het gewonnen bedrag gaat Amsterdam Rainproof samen met de NTs, woningbouwcorporaties, huurders, tuincentra en Stichting Present nieuwe watervriendelijke tuinen in Amsterdam realiseren voor bewoners die zelf geen tuin kunnen onderhouden.

Redactie Tuinjournaal zoekt uitbreiding

Heeft u kennis van tuin- en landschapsarchitectuur en/of groen erfgoed, kunt u drie à vier keer per jaar een artikel schrijven en/of iemand interviewen en wilt u uw kwaliteiten inzetten als vrijwilliger? De hoofdredacteur (te bereiken via leonore@pullemancommunicatie.nl) vertelt u er graag meer over.

Tuin Madeira open voor donateurs

NTs-donateurs de heer en mevrouw Wijker-Scheltus hebben een mooie tuin op het prachtige bloemeneiland Madeira, waar ze een gedeelte van het jaar verblijven. NTs-donateurs kunnen hun grote tuin, gelegen bij Arco San Jorge, gratis bezoeken. Om een afspraak te maken graag vooraf bellen: +351 291 578 073.

The inclusive garden, tuin Carrie Preston, Appeltern. Foto: Olga van Saanen

ZICHTLIJNEN, ZICHTASSEN EN LOOPLIJNEN

Voldoende zicht op de omgeving om bedreiging tijdig op te kunnen merken is een voorwaarde voor overleving.

In de tuinarchitectuur krijgt zicht op de omgeving, afhankelijk van de mate van bedreiging, uiteenlopende vormen. In de vroegste tuinaanleg was het zicht uit de woonvertrekken niet naar de omgeving gericht, maar naar de veilige binnentuin. Na de turbulente middeleeuwen was er weer oog voor de schoonheid van de natuur en werd de tuin een verblijfplaats buiten de woning om te ontspannen en te entertainen.

Tekst:
Ronald van Impe

%% zichtlijnen %%

Tekst en fotografie: Éva Kovács

De nieuwe architectuur keerde het zicht ook naar buiten toe; omgeving, huis en tuin werden één architectonische compositie. Het middelpunt van de renaissance tuinaanleg was de villa, met een centrale zichtas, onderbroken door een aantal dwarsassen. Binnen dit rechtlijnige assensstelsel zijn naast de plantvakken verschillende zichtbepalende onderdelen zoals trappen, balustrades, bassins en paviljoenen geordend. Het terrein zelf was visueel nog omsloten, alleen zicht op een lager gelegen landschap, zoals bij de Italiaanse terrastuinen, oversteeg de begrenzing van tuin of park.

Grenzeeloos barok

Een nieuw concept voor de middenas ontstond toen de tuinarchitectuur zich ontwikkelde en de Italiaanse barok overwaaid naar het vlakke Frankrijk. De hoofdas die de tuin in tweeën deelde bleef, maar alleen de veelal verhoogde horizon begrensd het uitzicht. Het barokke paleis ligt ook niet meer zoals de renaissance villa in het midden van de buitenruimte. Het ontwerp strekt zich vanaf één zijde van het paleis uit, met die imposante centrale zichtas. Op deze as ligt een brede laan, onderbroken door terrassen, bassins en waterkunstwerken. Om de ruimtelijke werking nog verder te versterken loopt het laatste stuk van de laan bewust licht hellend omhoog. Het geometrische assensstelsel en de ontstane compartimenten bleven behouden. De zichtassen waren zowel zichtlijnen als looplijnen en hielden het ruimtelijk systeem fysiek en visueel bij elkaar. Zelfs in dit strakke ontwerp moeten geordende lanen ergens overgaan in het losse, ongestructureerde landschap. Om te voorkomen dat hekken of muren aan de tuingrens een abrupt einde aan het vrije uitzicht maken, kwam er iets nieuws, de aha of ha-ha: een diepe, droge greppel met aan de tuinkant een steile gemetselde keerwand, hoog genoeg om grazende dieren buiten te houden. De wandelaar op de laan zag dit pas op het laatste moment en zou dus verrast aha of ha-ha roepen, vandaar de grappige naam. De oorsprong ligt in de 17e-eeuwse Franse tuin, maar pas in de Engelse landschapstuin werd de ha-ha een essentieel onderdeel.

Natuurlijk ideaalbeeld

Met het afbrokkelen van de absolute politieke macht maakte ook de overheersing van de natuur in de barokke tuin plaats voor een nieuwe benadering in de

^ Moderne interpretatie van het barokke assensstelsel in de Pegasushof, Bant (OTG 2017 nr. 64).

< Zichtas met kijkgat naar het landschap in de tuin van Chris Bruinsma, Zuidwolde (OTG 2017 nr. 62).

Centrale zichtas vanuit het belangrijkste vertrek van Buitenplaats Vanenburg.

tuin- en landschapsarchitectuur. De aanleg was even strak geregisseerd, maar met een natuurlijk ogend, geïdealiseerd landschap als resultaat. Zichtlijnen bleven net zo belangrijk, ook vanuit de woonvertrekken, maar de centrale as ontbrak. De gekanaliseerde zichtlijnen werden zorgvuldig tussen boomgroepen en over wateroppervlakken geleid. De blikvangers waren aan het verleden ontleende, nieuw opgetrokken bouwwerken: tempels, bruggen en later ook neoruïnes en oriëntaalse bouwwerken. Zelfs nepboerinnen en nepherders ontbraken niet. Het ligt voor de hand dat een onbelemmerd uitzicht wenselijk was, zonder storende hekken, en dat de ha-ha hier hoogtij vierde.

Veiligheid

In de hedendaagse stedelijke tuinen keert het naar binnen gerichte zicht weer terug. De stadsbewoner wil beslotenheid, beschutting en – net als vroeger – een gevoel van veiligheid. In het openbaar groen staat voor de sociale veiligheid juist meer transparantie voorop. Het lijkt erop dat de oude overlevingstechnieken weergekeerd zijn. Dit betekent niet dat zichtlijnen of zichtassen daardoor uit de gereedschapskist van de tuinarchitectuur verdwenen zijn. Zelfs in een kleine tuin is plaats voor een sterke centrale zichtas. Getrokken vanuit het belangrijkste woonvertrek, net als bij de grandioze barokke tuinen, of heel functioneel vanaf de keukendeur brengen ze orde, rust en dieptewerking. Lijn in de tuin brengen blijft een onmisbaar ontwerpgereedschap. Op de juiste manier toegepast en zorgvuldig gehandhaafd behoudt het zijn enorme kracht. Overal en altijd.

thema
zichtlijnen
in tuinen

Uitzicht, een recht of een privilege?

Regelmatig komen de adviseurs van de Nederlandse Tuinenstichting situaties tegen waarbij een eeuwenoud uitzicht of een zichtlijn door nieuwe ontwikkelingen verloren dreigt te gaan. Binnen het eigendom heb je zichtlijnen en vrije uitzichten zelf in de hand, maar buiten het eigendom is dat lastiger. Bestaat er zoiets als ‘recht op uitzicht’? Kun je dit recht vastleggen zodat het uitzicht ook in de toekomst gewaarborgd blijft?

Tekst en foto’s: Lara de Graaf, landschapsarchitect bnt

Het recht van uitzicht is een zogenaamde erfdienstbaarheid, een recht dat gekoppeld is aan het eigendom van bijvoorbeeld een huis of een perceel. De eigenaar van een perceel moet iets toestaan ten gunste van de eigenaar van een ander perceel die dat recht heeft. Hierbij is er een ‘heersend erf’ en een ‘dienend erf’. Algemeen bekend is het recht van overpad: het recht van de eigenaar van het heersend erf om over het eigendom van de andere eigenaar (het dienend erf) bij zijn tuin te komen, bijvoorbeeld via een achterpad. Het recht is gebonden aan het eigendom van het erf en gaat bij verkoop over op de nieuwe eigenaar. Dit staat beschreven in het Burgerlijk Wetboek. Erfdienstbaarheden worden vastgelegd in een

🌿 uitzicht 🌿

< Aanplant van een houtsingel waardoor het uitzicht verdwijnt.

^ Doorzicht op landgoed.

^ Weide met erfdienstbaarheid.

notariële akte en staan in principe geregistreerd bij het Kadaster.

Romeins recht

De term en het begrip erfdienstbaarheid zijn ontleend aan het Romeinse recht, dat de basis vormt van ons hedendaagse rechtssysteem. Daar wordt in dit verband gesproken over *servitudes* (dienstbaarheden). Een van de beschreven dienstbaarheden is het *servitus ne prospectui officiat*. Hiermee kon de eigenaar van het heersend erf de buurman van het dienend erf verbieden met bebouwing of door aanplant van bomen het mooie uitzicht van het heersend erf aan te tasten. Het recht van uitzicht bestaat nog steeds. De eigenaar van het dienend erf mag niet iets doen dat het uitzicht van het heersend erf kan beperken of tenietdoen. In de negentiende eeuw speelde dit bijvoorbeeld bij de bouw van dorpen als Bloemendaal, Hilversum en Laren. De ontwikkelaars uit die tijd legden de bestemmingsplannen met een servituut privaatrechtelijk vast. Daarin stond dat bepaalde gedeelten van het dorp onbebouwd moesten blijven vanwege het uitzicht.

Verdwijnen van uitzicht

Bij historische landgoederen kom je een dergelijke erfdienstbaarheid ook nog tegen. Zoals bij de beoogde ontwikkeling van een perceel landbouwgrond naar natuur midden in een bos op de Veluwe. Bij bestudering van de akte werd duidelijk dat hier alleen natuur in de vorm van botanisch grasland mogelijk was. Het uitzicht

vanuit de woning op het aangrenzende perceel was namelijk vastgelegd door middel van een erfdienstbaarheid in de akte. Er mocht nog geen boom geplant worden, want dat zou het uitzicht kunnen beperken.

In dit voorbeeld is een erfdienstbaarheid vastgelegd. Is dat niet zo, dan ben je afhankelijk van de eigenaar van het aangrenzende perceel. Zo ook in het geval van een bestaand landgoed met bijbehorend park aangelegd in de late landschapsstijl. Ten tijde van de aanleg van het huis en het park rond 1830 aan een doorgaande route was het van belang dat het huis goed in het zicht lag. Zien en gezien worden was destijds het devies. Voor de omwonenden buiten het landgoed betekende dit een mooi uitzicht over het landgoed. Tot de huidige landgoedeigenaar meer privacy wil. Het gevolg: een dichte houtsingel en verdwijnen van het uitzicht. De omwonenden maken bezwaar, maar zijn gedwongen zich bij de situatie neer te leggen. Er is immers niets formeel vastgelegd en dus is er geen recht van uitzicht op te eisen.

Geen zekerheid

Een erfdienstbaarheid vestigen is alleen mogelijk met toestemming van het dienend erf. Andere opties ter bescherming van het uitzicht bieden minder zekerheid. Zelf een belendend perceel aankopen is uiteraard een (kostbare) mogelijkheid. Of een huis kopen dat grenst aan een natuurgebied; daar zal immers niet snel gebouwd worden. Maar zelfs dan is er vanwege mogelijke bestemmingswijzigingen geen absolute zekerheid.

V.l.n.r.
Zichtlijn van de voorhof onder de
boog van het hoofdgebouw...
... via de bovenste hof ...
... onder de toren en over de
lage hof en de boomgaard ...
... over de gracht eindigend bij
het beeld van Dionysus.

Monique Wolak is tuin- en
landschapsarchitect en groen-erf-
goedonderzoeker en als zodanig
werkzaam bij de National Trust
op Sissinghurst Castle Garden.
Dit combineert ze met haar eigen
bureau in Nederland. Neem
gerust contact met haar op voor
hulp met uw tuin of een lezing
voor uw tuinclub. Monique is een
enthousiast vertelster en heeft
verhalen te over. Contact via
mail@moniquewolak.org of
06-19880998.

Een van de belangrijkste kenmerken die Sissinghurst tot zo'n bijzondere tuin maken, zijn de zichtlijnen. In het verlengde van de Arts & Crafts-stijl van hun tijd creëerden Harold Nicolson en Vita Sackville-West een tuin van omsloten tuinkamers, maar wel met doorzichten om de nieuwsgierigheid te prikkelen én gebruik te maken van het prachtige omringende landschap.

De zichtlijnen van Sissinghurst

Tekst en foto's: Monique Wolak

Juist het glooiende en afwisselende landschap van Kent was een van de redenen waarom Vita, zodra ze dit bezit met zijn torens, gebouwen en moes-tuinen zag, op slag verliefd werd op Sissinghurst Castle, zoals het al eeuwen genoemd werd. Toen de Nicolsons Sissinghurst in april 1930 kochten, begonnen ze meteen met de hoofdstructuur van hun tuin. Daar deden ze niet moeilijk over: bestaande hagen en muren vormden de begren-zing van de tuinkamers. Enkele muren moesten herbouwd worden en sommige ruwe *field hedges* werden vervangen door taxus of haagbeuk, maar de contouren van de ruimtes bleven hetzelfde. De reeds aanwezige paden die de verschillende moes-tuinen en boomgaarden verbonden met elkaar, met de gebouwen en met het landschap vormden de hoofdverbindingen van de nieuwe tuin.

Klassieke verhoudingen en evenwicht
In zijn vrije weekends ging Harold enthousiast

aan de slag om verhoudingen goed te krijgen en zichtlijnen te creëren. Hij had een goed gevoel voor klassieke verhoudingen en evenwicht, zoals Vita altijd vol trots vertelde, en stamde af van de architect Adams, de ontwer-per van menig *country house*. Harold was bij het uitdokteren van zijn vista's vaak de wanhoop nabij, want Sissinghurst trok zich niks aan van zijn hang naar symmetrie en rechte lijnen. Geen enkele muur van het 16e-eeuwse oude *manor house* stond loodrecht op de belendende muur. Poorten en doorgan-gen lagen nergens in elkaars verlengde, paden liepen scheef ten opzichte van muren enzovoort. Maar Harold ging dapper in de weer met zijn schets-papier, meetlat en potlood en na lang wikken en wegen over hoe een en ander moest worden, zette hij de contouren voor de zichtlijnen uit. Dit gebeurde volgens het speciale Nicolson-familiesysteem, waarbij Harold aan de ene kant aanwijzingen gaf aan een van de zonen die, gewapend met een zakdoek aan een stok, aan de andere kant stond. Zodra Harold het goed vond, stak de zoon de stok in de grond en was de juiste plek voor een zo recht mogelijke vista bepaald.

Mystiek
Het eind van zo'n zichtlijn bestond vaak uit een beeld voor een haag. Maar ook zocht Harold heel bewust naar mooie uitzichten op het landschap, waar-

voor hij openingen in muren en hagen gebruikte. Deze openingen liggen vaak (altijd min of meer, nooit precies) in elkaars verlengde en Harold situeerde een en ander zo dat hij er ook altijd nog een grote plantenpot in kwijt kon, met een beeld aan de ene kant en uitzicht op het landschap aan de andere zijde. Een van de beroemdste zichtlijnen is wel die van de voorhof onder de bogen van het hoofdgebouw en de toren door, om vervolgens via een opening in de dubbele taxushaag door de boomgaard heel erg scheef op het beeld van Dionysus te stuiten. Alhoewel al die scheefheid Harold een doorn in het oog was, denk ik dat dit een van de voornaamste charmes van Sissinghurst is. Het geeft deze tuin juist die speciale mystiek die eenieder ervaart die binnen haar muren stapt.

^ Een van de zichten op het Kentse landschap.

De dubbele taxushaag vormt de rug-gengraat van de Sissinghurst-tuin en leidt het oog naar een tuinvaa in het noorden ...
... en een overblijfsel van de 16e eeuwse *mansion* aan de zuid-kant van een pad in de rozentuin.

Oude en nieuwe zichtlijnen in het Koepelbos

Gedurende enkele jaren hebben het Friese dorp Oldeberkoop en het Plaatselijk Belang hard gewerkt om het 19e-eeuwse Koepelbos en de naastgelegen hertenkamp weer het aanzien te geven dat het park in het verleden had.

Tekst: Willemieke Ottens en Els van der Laan

Het Koepelbos is in de eerste helft van de 19e eeuw aangelegd in opdracht van Jan Albert Willinge (1760-1839), die als gefortuneerde Friese bestuurder veel gronden in Oldeberkoop in bezit had. Vrijwel zeker heeft Willinge de veelgevraagde tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851) aangetrokken voor de omvorming van het productiebos naar een parkbos. Diens naam komt terug in een gedicht, geschreven ter ere van de plaatsing van de koepel in 1826, en ook in het terrein is zijn ontwerpstijl nog goed herkenbaar. Hoewel er geen ontwerptekening beschikbaar is boden veldinventarisatie, hoogtemetingen, cartografisch en vergelijkend onderzoek belangrijke aanwijzingen. Het indrukwekkende reliëf met de karakteristieke glooiingen rondom de veelarmige waterpartij met het eiland verraadde de hand van Roodbaard. Als geen ander was hij in staat ruimte en perspectief te scheppen met verrassende zichtlijnen en een steeds veranderend decor.

Koepel

Bij het onderzoek, het herstelplan en de uitvoering waren ontwerp- en adviesbureau No.ORDPEIL landschap.erfgoed en tuinontwerper Nico Kloppenburg betrokken. Het Koepelbos dankt zijn naam aan de koepel die in het verleden op het eiland stond. Dit eiland heeft zijn centrale rol in het park teruggekregen door het onlangs geplaatste kunstwerk 'De coöperatieve gedachte' van Beb Mulder. Daarmee heeft het park weer een beeldbepalend tuinsieraad, wat zo kenmerkend

Kunstwerk Koepelbos – foto van Sjoerd Stienstra, voorzitter van vereniging De Kring van Bercoop, de eigenaar van het monument.

Inrichtingsplan voor het Koepelbos, No.ORDPEIL 2011.

is voor deze vroeg 19e-eeuwse landschapsparken. Vele zichtlijnen leiden de kijker het park in richting het eiland en het kunstwerk. Een van de lijnen geeft zicht op de achterkant van een snackbar. Deze plek verdient het om onderdeel van het park te worden met een aantrekkelijk horecaterras waarvandaan je het park inkijkt richting eiland. Vanaf die plek komen oude en nieuwe zichtlijnen tezamen en krijgt de allure van het verleden weer een toekomst. Daarmee is het eerder aangehaalde gedicht uit 1826 van een onbekende dichter weer van toepassing:

*Hier waar natuur voor kunst meer cieraad heeft
bekomen
Daar zij uit een moeras een smaakvol eijland
schiep
En met een spiegellend vlak dat eijland deed
omzomen
Waar nooit zich 't oog verzaad aan 't luisterrijk
verschiet*

Het Guus Gisolf-potje: wat is het en wat doen we ermee?

Het Guus Gisolf-potje is een jaarlijkse schenking die de Nederlandse Tuinenstichting kan besteden aan doelen die bijdragen aan het op de kaart zetten van de NTs. Na het overlijden van haar echtgenoot Guus vroeg Marjorie Gisolf zich af wat ze in zijn naam zou kunnen doen voor de NTs. Dat werd het 'Guus Gisolf-potje'.

Tekst en foto: Marjorie Gisolf-Smit

Guus en Marjorie Gisolf waren jarenlang enthousiaste Open Tuineigenaren. Marjorie was betrokken bij het beleid en is lid van de Excursiecommissie. Daarbij zag ze dat de Nederlandse Tuinenstichting, ondanks de enorme en hoogwaardige inzet van NTs-vrijwilligers, vrij onbekend bleef qua naam en doelstellingen en moeite had met het werven van donateurs. Er waren te weinig middelen om hier iets aan te doen. Marjorie: "Na het overlijden van Guus vroeg ik me af hoe ik concreet iets kon bijdragen. Iets wat recht zou doen aan Guus' passie." Ze schonk eerst een eenmalig bedrag en vanaf december 2016 een jaarlijkse bijdrage van 3000 euro gedurende vijf jaar.

Doel en criteria voor toekenning

Een 'warme' schenking was nieuw voor de Nederlandse Tuinenstichting. Daarom zijn er criteria opgesteld voor de honorering van aanvragen.

De gekozen bijdragen:

- vergroten de bekendheid van NTs-activiteiten en versterken de positie;
- zijn gericht op Nederland;

- moeten een wervende werking hebben en blijvend zichtbaar zijn;
- betreffen projecten waar hoogstwaarschijnlijk op andere wijze weinig of geen geld voor te vinden is;
- moeten (bestaande) initiatieven ondersteunen als extra impuls;
- kunnen worden aangevraagd door iedereen die verbonden is met de NTs.

Deze projecten ontvingen al een bijdrage:

1. De biografie over Mien Ruys door Leo den Dulk.
2. De publicatie van de studie over Bergmans (Marianne van Lidth de Jeude) door uitgeverij Bonas.
3. Stichting De Rietmeen, een tuinproject in Harderwijk dat in het teken staat van burgerschap, duurzaamheid, groen en talentontwikkeling. De wijkverenigingen van de twee betrokken wijken ondersteunen dit initiatief. De bijdrage is bestemd voor duurzame materialen (kruiwagens, bloembakken) met een duidelijke, fysieke verwijzing naar de NTs. Status: Dit bedrag wordt uitgekeerd na goedkeuring van een uitgewerkt voorstel.

Beheer

De besluitvorming ligt in handen van de Guus Gisolf-commissie, bestaande uit Beline Geertsema, Ysk Vondeling en Marjorie Gisolf-Smit.

Guus Gisolf, enthousiast tuinier met een warm NTs-hart.

Misschien brengt dit verhaal u op het idee om ook zo'n schenking te doen? Of weet u een project dat bij deze criteria aansluit? Neem dan contact op met Beline Geertsema via mail: belinekeij@gmail.com of telefonisch: 06-25155690.

MIEN RUYS EN DE HELDERE LIJN

De biografie van Mien Ruys (1904-1999), invloedrijk en gewaardeerd tuinarchitect in de 20e eeuw, schetst een boeiend beeld van haar leven en werk in een bewogen tijdsgewricht. Het lijvige en informatieve boek leest als een roman. Leo den Dulk, publicist en onderzoeker, bestudeerde hiervoor vijftien jaar lang haar dagboeken en goed gedocumenteerde, omvangrijke oeuvre. Het resultaat is een veelzijdig tijdsdocument met de karakteristieke persoonlijkheid van Mien Ruys in de hoofdrol.

Tekst en foto's:
Julia Voskuil

- 1 De oudste tuin (1924), gerenoveerd in 2001, is een rijksmonument met schaduwbeplanting en zogeheten griontegels.
- 2 De moerstuin met vlonders van gerecycled materiaal, een geslaagd experiment.
- 3 Projectgroep 'De 8 en Opbouw' ontwierp het polderdorp Nagele, dorp en begraafplaats, strak met veel ruimtelijk groen.
- 4 Heldere lijnen en weelderige beplanting. Het hele complex is gemeentelijk monument.
- 5 Kasteel Oostkerke (Damme, België). De grote border is karakteristiek voor een Mien Ruys-tuin.
- 6 Kasteel Oostkerke. Doorzicht vanuit de tuin naar het kenmerkende boerenlandschap.

Het vak van tuinarchitect had al jong haar interesse, maar in een mannenwereld waarin vrouwen tot 1956 als handelingsonbekwaam golden, ging dat niet zomaar. Mien Ruys begon haar werkzame leven achter de tekentafel van Moerheim in Dedemsvaart, de vooraanstaande vasteplantenkwekerij van haar vader. 'Mijn loopbaan begonnen' schrijft ze op 29 oktober 1923 in haar dagboek. In die tijd werden dagboeken wel gebruikt om richting te geven aan het eigen denken. Mien Ruys zocht naar de juiste vorm in zowel haar leven als haar werk. 'Zoeken naar de heldere lijn' werd haar credo.

Richting

Overname van de kwekerij had niet haar belangstelling, maar de wereld van tuinen en planten zou richting geven aan haar leven. Hoewel ze het opgroeien in een plattelandsgemeenschap als benauwend ervoer, waren buiten zijn en de natuur levensbehoeften voor haar. In 1928 kreeg ze de kans drie maanden op een ontwerpbureau in het Engelse Tunbridge Wells te gaan werken, waar ze kennismakte met Gertrude Jekyll en haar cottagestijl. Eind 1929 vertrok ze naar Berlijn voor een studie aan het Institut für Gartengestaltung, een opleiding die als eerste in Europa was opgesteld voor vrouwen. Ze raakte geïnteresseerd in het verband tussen architectuur, stedenbouw en tuin- en landschapsarchitectuur toen ze in Delft colleges bouwkunde volgde bij Granpré Molière. In 1930 besloot ze een eigen koers te willen varen en vestigde Buro Mien Ruys zich aan de Amstel in Amsterdam.

Naamsbekendheid

Bij de kwekerij in Dedemsvaart begon Mien Ruys te experimenteren met vaste planten in tuintoepassingen. Als 'eerste daad van architectuur' legde ze in 1924 in de boomgaard een schaduw-tuin aan met een vierkant vijvertje en kruisende paden. De strakke lijnvoering met weelderige beplanting zou een blijvende karakteristiek blijken. Mien Ruys had niet alleen talent voor tekenen, ze kon ook goed schrijven. Dat leidde al in de jaren dertig tot talloze artikelen over tuinieren en goed plantengebruik in kranten en tijdschriften. Na

1945, toen de 'gelukkige huisvrouw' met een tuinschaar in de hand tot ideaalbeeld was verheven, vielen tuinpublicaties helemaal in vruchtbare aarde. Iedereen wilde een tuin, maar kennis van tuinieren ontbrak. De publicaties bezorgden haar naamsbekendheid. In *Het vaste plantenboek* (1950) gaf ze haar grote sortimentskennis door. Jarenlang was dit de tuinplantenbijbel voor tuinliefhebbers en professionals. Vanaf 1955 kon ze haar ideeën kwijt in *Onze Eigen Tuin*, opgezet met echtgenoot Theo Moussault.

Natuur

Als Mien Ruys werd gevraagd een ontwerp te maken voor een privétuin, liep ze eerst naar het raam om de omgeving in zich op te nemen. Dat gaf direct richting om te komen tot verbindingen tussen de woning en de buitenruimte. De mogelijkheden kregen hun uitwerking in het ontwerp, gebruikmakend van ritme, zichtlijnen en symmetrie. Ook tuineigenaren met een smalle beurs bood ze mogelijkheden door in Dedemsvaart voorbeelden aan te leggen van confectieborders met beproefde tuinplanten. Ook nadat ze in Delft belangstelling had gekregen voor architectuur, stedenbouw en industriële projecten zoals de Van Nellefabriek, bleef ze voor haar ontwerpen uitgaan van de menselijke maat en lokale omstandigheden. Amsterdam gaf haar diverse stedenbouwkundige opdrachten en voor de inrichting van het polderdorp Nagele maakte ze deel uit van de projectgroep 'De 8 en Opbouw'. Dat het werk van Mien Ruys tot op de dag van vandaag wordt gewaardeerd en gerespecteerd, blijkt bij recente renovaties (Nagele, Weverij de Ploeg). Heldere lijnen met een rijke beplanting als ode aan de natuur: toekomstbestendig!

Zoeken naar de heldere lijn
De complete biografie – met uitgebreide Engelse samenvatting
Auteur: Leo den Dulk, Uitgeverij de HEF, ISBN 978 90 6906 051 4
€ 39,90, 340 pagina's, 350 afbeeldingen

Bijzondere zichten

Zichtassen zijn er in alle soorten en maten. Ze kunnen gericht zijn op het landschap of hebben een ‘point de vue’ in de vorm van een folly, kerktoeren, duintop, boom of boomgroep.

Auteur: Ronald van Immerseel Foto: Ruurd van Donkelaar

Zichtassen zijn vaak geen statische onderdelen van een aanleg. Zij worden aangepast aan de mode van de tijd, verlengd, verlegd of ingekort of gaan verloren door oprukkende bebouwing. Ook kan de ontwerper een zichtas optisch verlengen door bijvoorbeeld een bewust verkleinde versie van een tuinbank te plaatsen of met de plantafstand van de bomen te spelen.

Zonsondergang

Een van de spectaculairste zichtassen is de Westerlaan nabij Heiloo. In 1709 liet Gerard van Egmond van de Nijenburg (1646-1712) aan de Kennemerstraatweg tussen Alkmaar en Heiloo op zijn landgoed De Nijenburg een geheel nieuw buitenhuis bouwen. Het nieuwe huis kreeg een nieuwe kostbare en imposante tuin- en parkaanleg. Het gehele project was bedoeld om de status van zijn familie, wier afstamming van het hoogadelijke geslacht Van Egmond nogal betwist werd, kracht bij te zetten. Geheel volgens de Frans-classicistische tuinmode was er een grote rol weggelegd voor de centrale as in de aanleg: de Westerlaan. Deze kilometerslange as bood over de eigen gronden door het Heilooërbos zicht op de duinen ten westen van De Nijenburg. Alsof dit nog niet spectaculair genoeg was, herbergde de Westerlaan nog een bijzonderheid. Huis en park zijn in opdracht van Gerard van Egmond zodanig georiënteerd dat de zon op de langste dag van het jaar – inmiddels al meer dan 300 jaar – precies in het verlengde van de Westerlaan achter de horizon verdwijnt. Als u op 21 juni 2018 om 21.00 uur nog geen plannen hebt kunt u het wonder met eigen ogen aanschouwen.

Huis Bergh

In de 15^e eeuw werd kasteel Huis Bergh in 's-Heerenberg aan de westzijde buiten de wal verfraaid met een siertuin, de Gaarde genaamd. Onder de familie Von Hohenzollern-Sigmaringen werd de Gaarde begin 17^e eeuw aan de zuidzijde verfraaid tot Nieuwe Gaarde en uitgebreid met een plantagebos en een zichtas in zuidelijke richting op Emmerik. Begin 18^e eeuw werd een tweede zichtas aangelegd vanaf de entree naar het kasteel op de hoge

thema
zichtlijnen
in tuinen

Het zicht vanuit de Nieuwe Gaarde van Huis Bergh op de stiftskerk Sint-Vitus van Hoog Elten. De in oorsprong uit de 10e eeuw stammende stiftskerk is gebouwd op de 80 meter hoge Eltenenberg.

stadswal in westelijke richting door de Nieuwe Gaarde. Het zicht was gericht op de stiftskerk van Hoog-Elten. Aan het einde van de 18^e eeuw werd de zichtas opnieuw aangelegd, maar nu uitgelijnd op de voordeur van het kasteel. Hier-toe werd ter hoogte van de zichtas een dam ge-legd in de gracht en een diepe uitgraving in de verdedigingswal tussen kasteel en Nieuwe Gaarde gegraven. Bijzonder is dat tegelijkertijd de voorgevel van het kasteel werd verfraaid en wit-gepleisterd in een typisch Duitse barokstijl. Op de plek waar beide zichtassen elkaar kruisten in

de Gaarde kwam een rond plein, omgeven door een beukenhaag. In 1912 kocht textielfabrikant J.H. van Heek Huis Bergh en hij begon direct met de restauratie van het verwaarloosde kasteel. Van Heek legde de nadruk op de middeleeuwse situ-atie en liet de verdedigingswal weer herstellen, met als gevolg dat de zichtas op de stiftskerk sindsdien niet meer beleefbaar is vanaf het voor-gevelbordes. In 2014-2015 is de openbaar toegan-kelijke Nieuwe Gaarde hersteld. De bezoeker kan vanuit deze tuin nog steeds de indrukwekkende zichtas beleven.

Zichtlijnen geven een tuin structuur en perspectief

Arend Jan van der Horst: “Niet alles in één blik prijsgeven geeft een fijne spanning”

Sterk ontworpen tuinen herken je aan een duidelijke structuur. Met elementen als paden, hagen, bordervlakken, vijvers en blokken van vormgesnoeide groenblijvers. Tuinarchitect Arend Jan van der Horst ontwerpt zijn tuinen zo al tientallen jaren. Vaak neemt hij zichtlijnen als ruggengraat van zijn tuinenstructuur.

Tekst en foto's: Marc Peters

Arend Jan van der Horst toont ‘zijn’ kleine Amsterdamse achtertuin.

Met zichtlijnen stapt Van der Horst in een eeuwenoude traditie van diverse culturen. “Al in Moorse tuinen werd de centrale as geaccentueerd met een smalle waterpartij, een fontein of een paviljoen. In grote formele tuinen, zoals die van Blenheim Palace in Engeland, zijn de landschappelijke zichtassen zelfs cruciaal om de enorme ruimtelijkheid overzichtelijk te maken. Ook nu boom- en struikpartijen daar zijn volgroeid, zijn de structuren nog voelbaar en vaak ook zichtbaar. Als het met de tuinstructuur en de ruimtelijke verhoudingen goed zit, ervaar je weldadigheid en rust. En zo werkt het ook met een kleine tuin”, stelt Van der Horst.

Harmonie of onbalans

“Een ideale tuin weerspiegelt de bewoners. Ik verdiep me in hun smaak, hun interesses, hun motieven om hier te wonen. Ze zullen harmonie ervaren als hun tuin daarbij past. Zo niet, dan is er onbalans. Dan passen ze links en rechts wat aan of gaat alles op de schop. Daarbij: je smaak ontwikkelt zich, levensfasen volgen elkaar op. Een goede tuinstructuur is duurzaam en trendbestendig.” Zichtlijnen zorgen voor duidelijkheid, richting en perspectief. Soms ook voor braafheid. Daarom kan wat speelsheid en ja, ook onrust geen kwaad: “Bij de achtertuin van een Amsterdams grachtenhuis, nog geen tien meter diep, maakte ik drie achtereenvolgende tuinkamers. Om niet alles in één blik prijs te geven, neem ik barrières en verrassingen op in het ontwerp. De eerste kamer is

Duidelijke kijkrichting in de winterse tuin van ’t Huys op de Hei te Sambeek. Ontwerp: Arend Jan van der Horst.

het terrasje bij de woning. De tweede is al iets ruimer, de derde ruimte is overdekt en het grootst met een zitje, zodat je ‘daarheen wilt’. Zo valt er wat te ontdekken. In de tweede ruimte splitst het pad symmetrisch om een kleine rozenborder heen, dan heb je iets te kiezen. Naar de tweede ruimte ga je enkele treden omhoog. In en rond de kamers speel ik met groenblijvende beplanting van dof (*Taxus*) en glanzend blad (*Hedera*, *Ilex*, *Osmanthus*). Langs de zichtlijn van deze relatief bescheiden tuin onderga je bewust en onbewust diverse belevingen. In geen enkel seizoen is het saai.”

Vermeden zichtlijn

Kan een tuin eigenlijk zonder zichtlijn? “Het geeft juist een fijne spanning als een zichtlijn bewust wordt gemeden”, stelt Van der Horst. “In de klassieke Japanse tempeltuinen dwaalt je oog rond, op zoek naar een grotere structuur. Maar die ontbreekt. Zonder herkenbare structuur is de tuin een droomwereld op zich waaruit je niet weg wilt. Je treft het ook in tuinontwerpen van Mien Ruys. Het is spannend om een paadje in een bocht te laten lopen, maar een alsmear meanderende tuin kan ook benauwen. Je moet daar als tuinarchitect zorgvuldig en gedoseerd in zijn. Soms leen ik de omgeving om nog meer ruimtelijkheid binnen de tuin te creëren. Dan focust de zichtas op bijvoorbeeld een mooi boerderijtje verderop, zoals bij de beeldentuin van Interart in Heeswijk-Dinther. Daar kijkt een diagonale as over twee tuinvijvers heen de verte in.”

Struikenblokken

Arend Jan van der Horst past zichtlijnen toe van al dan niet levend materiaal: bestrating, een strook gras, een langgerekte border of waterpartij, een rij bomen. Of met zijn befaamde herhaling van groene struikenblokken op een rij. “Wat mij intrigeert is een zichtas door het effect van coulissen, gevormd door hagen die van links en rechts het blikveld in komen. Het oog volgt dan de op-eenvolgende leemten die ik tussen de hagen heb uitgespaard. De zichtlijn bestaat uit de afwezigheid van materie. Dat fascineert mij.”

Tuinarchitect Arend Jan van der Horst is een van de oprichters van de Nederlandse Tuinenstichting. Hij ontwierp tientallen tuinen en schreef boeken over tuinarchitectuur. Meer informatie op www.tuinarchitect.nl. Tijdens de Amsterdamse Open Tuinen Dagen (15 t/m 17 juni 2018) zijn in de ‘grachtengordel’ een dertigtal bijzondere tuinen te bezoeken, onder meer ontworpen door Arend Jan van der Horst. Informatie: www.opentuinendagen.nl.

thema
zichtlijnen
in tuinen

Karin Bevaart over bomen blessen, driepuntsbruggen en prehistorie

Tuinhistorisch onderzoek en planvorming vormen de hoofdmoot van haar werk, maar ze is ook praktisch geschoold. Karin Bevaart (1967), zelfstandig erfgoedexpert, heeft groene cultuurhistorie als passie. “Historische tuinen, parken en landschappen zijn mijn onderwerpen. Samen met de Nederlandse Tuinenstichting is bijvoorbeeld een rapport geschreven over het particuliere landgoed De Kemnade, toen bleek dat het Slingeland Ziekenhuis in Doetinchem verhuisplannen ontwikkelde ten koste van dit erfgoed. Het gevaar is helaas nog niet geweken. De NTs is een nuttige organisatie die goed werk verricht, daarom ben ik bedrijfsdonateur geworden.”

Tekst: Julia Voskuil, foto's: Karin Bevaart

Driepuntsbrug op de Fraeylemaborg.

Een wandeling in vroege landschapsstijl op De Horte. Hier lag vroeger de driepuntsbrug.

Na haar vierjarige studie Bos- en Natuurbeheer aan Hogeschool Larenstein was Karin actief voor Staatsbosbeheer, werkte ze als boswachter op twee particuliere landgoederen op de Veluwe en was ze planschrijver bij Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen (PHB). “Een vakgebied van onderaf leren kennen vind ik belangrijk. Met mijn praktische kennis en ervaring, de ‘harde kant’ van het vak, kan ik ook in het veld aan de slag. Dat maakt het werk afwisselend.” Toen PHB in 2010 ophield te bestaan ging Karin zelfstandig verder onder de naam Adviesburo Groene Monumenten. Ook is ze actief in de maatschap Groene Heritage, als grote projecten interdisciplinaire erfgoedkennis vereisen.

Herstel padenstructuur

Praktische kennis komt van pas bij het herstel van de padenstructuur op Zoudtland, een rijksmonument bij Breda van 16 hectare dat is vernoemd naar de eigenaar in de 17^e eeuw, Peter van Soutelande, schout van Turnhout. “Het is een oude verdedigingsplaats met herenboerderij en grote Vlaamse schuur. Voor bij het woonhuis maakte tuinarchitect T.H. Koning in 1938 een ontwerp met een mooie strakke vijver die ook als zwembad diende. De tegenwoordige eigenaren hebben de padenstructuur van een wandelbosje in vroege landschapsstijl hersteld en opengesteld. Ik verzamelde historisch kaartmateriaal en inventariseerde het bomenbestand. Voor dunning heb ik zodanig bomen geblest dat het kronendak sluitend blijft. Nieuwe aanplant kan het pad accentueren. Ik kwam hier al in 2008, toen PHB het beheer had. Het is een project dat mij na aan het hart ligt.” Zoudtland ontleent zijn

groene waarde aan het ensemble van oude eiken, de tuin en de landschappelijke aanleg.

Tuinarchitect Blum

Een ander onderwerp dat Karin intrigeert is het werk van tuinarchitect Georg Anton Blum (1765-1827). “Hij was vooral actief in Overijssel, bijvoorbeeld bij Windesheim en Vilsteren, maar maakte ook twee fraaie ontwerpen in Engelse landschapsstijl voor de Fraeylemaborg in Groningen. Toen ik daar voor PHB natuurwaardeonderzoek deed, kwam ik een zogenoemde driepuntsbrug tegen. Hiervoor liet hij een extra arm uitgraven vanaf de slingerende slangenvijver. Zo’n brug bleek een karakteristiek ontwerpkenmerk dat hij ook heeft toegepast op landgoed De Horte, bij Dalfsen, de tegenwoordige thuisbasis van Landschap Overijssel. Met collega’s gaan we een boek maken over Blum. Roodbaard was vermoedelijk een leerling van hem.”

Prehistorie

Een heel andere opdracht is het in beeld brengen van de cultuurhistorische ontwikkeling van de Manderheide, een prachtig natuurgebied bij de buurtschap Mander, gemeente Tubbergen. “Op speciale kaarten uit het AHN*, de zogenoemde hillshade, zijn structuren op maaioogte zichtbaar, in dit geval rechthoekige vormen van vermoedelijke raatakkertjes (*Celtic fields*) uit de late bronstijd. Ook een hoger omwalde huisplaats (landweer) is zichtbaar, beschermd met een vrij hoge dubbele wal met diepe greppel in het midden, nu in gebruik als wandelpad. In deze omgeving ligt ook het meest zuidelijke hunebed. Verder onderzoek vereist archeologische kennis. Het definitieve rapport is samen met Alterra uitgebracht. De gegevens kunnen als basis voor een toeristische route dienen.”

* Actueel Hoogtebestand Nederland

Luchtfoto van Zoudtland, ca. 1938. Een deel van het wandelbos is omgevormd tot akker.

Celtic fields of raatakkers zichtbaar op de AHN hillshade.

Ing. Karin Bevaart
Adviesburo Groene Monumenten
Westendorpseweg 5, 7004 JD Doetinchem
T 0314 632093, M 0645 606 819
E info@adviesburo-gmc.nl
I www.adviesburo-gmc.nl
I groenemonumenten.blogspot.nl
I www.noordpeil.nl/ms/groene-heritage

Tekst: Marjorie Gisolf-Smit,
Michiel Plomp, Ysk Vondeling

Links: De Oude Pastorietuin in
Easterein.

Foto: Menno Landstra

Rechts: Wilhelminapark Sneek.

Foto: Martin de Groot

NTS-EXCURSIES VOORJAAR EN ZOMER 2018

Ook dit jaar zijn er weer heel bijzondere excursies. Nu Leeuwarden culturele hoofdstad is, gaan we twee keer naar Friesland. Verder bezoeken we Eindhoven en Bergeijk en gaan we naar Twente. Zoek uw wandelschoenen op (*elke excursie betekent uitvoerig wandelen!*) en geef u snel op.

OP ZOEK NAAR SPOREN VAN GERRIT VLASKAMP IN FRIESLAND

ZATERDAG 26 MEI (EIGEN VERVOER)

Vlaskamp (1834-1906) was hovenier en tuinontwerper van de Friese notabelen in de late 19e eeuw. Zijn vormtaal lijkt op die van Roodbaard en Vroom sr., een kleinschalig patroon van slingerende paden en verspreid in het gras bloemperken en bijzondere bomen. Ontvangst in de oude kerk van Mantgum. We wandelen door het pittoreske dorp met tuinarchitect Nico Kloppenborg. We bezoeken een prachtig gaaf complex van huis en tuin uit 1882 (rijksmonumenten). 's Middags bezoeken we in Easterein De Oude Pastorietuin (omgrachte wandeltuin, paardenwei en productietuin). We sluiten af met een rondleiding door het Wilhelminapark in Sneek, dat rijk is aan interessante bomen, waaronder indrukwekkende monumentale exemplaren. Eigenaren vertellen over onderhoud en renovatie van dergelijke volgroeide, onder bijzondere architectuur aangelegde tuinen.

NTs-donateurs met één introduc   € 40,- p.p.; niet-donateurs € 45,- p.p.

Startpunt in Mantgum, eindpunt in Sneek

Tijd: 10.00-16.00 uur

CLAUDY JONGSTRA. BLOEMEN, VERVEN, TEXTIEL

ZATERDAG 23 JUNI (EIGEN VERVOER)

De internationaal beroemde textielkunstenaar Claudy Jongstra ontvangt ons in haar tuin op 'De Kreake' in Huins. Hier kweekt ze de planten die de pigmenten leveren voor haar kunstwerken. Jongstra vertelt over haar werk en leidt ons rond door de tuin. 's Middags bezoeken we de ververij en het atelier in Spannum. Wie wil kan daarna op eigen gelegenheid de 'Honeysuckle Blue(s) garden' in Leeuwarden bezoeken, een reconstructie van de prijswinnende tuin die Jongstra samen met tuinarchitect Stefan Jaspers ontwierp voor de Chelsea Flower Show 2016.

NTs-donateurs met één introduc   € 42,- p.p.; niet-donateurs € 47,- p.p.

Startpunt in Huins (Fr.), eindpunt in Spannum

Tijd: 10.00-14.00 uur

GROEN EN INDUSTRIEEL ERFGOED NU EN IN HET RECENTE VERLEDEN IN EINDHOVEN EN BERGEIJK

ZATERDAG 30 JUNI (BUSEXCURSIE)

Na het sluiten van de Philipsfabrieken in Eindhoven kwamen in de wijk Strijp enorme terreinen en gebouwencomplexen beschikbaar. De gerenommeerde tuin- en landschapsarchitect Peter Lubbers,

<< Dakpark Anton op
Strijp-S, Eindhoven.
Foto: Buro Lubbers Land-
schapsarchitectuur
& stedenbouw

< Border in het Ploegpark
van Mien Ruys in Bergeijk.
Foto: Dienneke
Onderdelinden

intensief betrokken bij de herinrichting, leidt ons rond en licht zijn visie toe. We starten bij de Philips Lichttoren en bezoeken op Strijp-S twee daktuinen op voormalige Philipsfabrieken. Daarna wandelen we naar het restaurant van ontwerper Piet Hein Eek voor de lunch. 's Middags bezoeken we in Bergeijk het Mien Ruyspark, ontworpen door Mien Ruys zelf, en de begin 2017 volledig gerenoveerde bloemenborders naast de voormalige Weverij de Ploeg (ontwerp Rietveld). We ronden af met een drankje in Eindhoven.

NTs-donateurs met    n introduc   € 58,- p.p.; niet-donateurs € 65,- p.p.

Start- en eindpunt: vlak bij NS-station Eindhoven

Tijd: 10.00-17.00 uur

DRIE BUITENPLAATSEN IN TWENTE

ZATERDAG 25 AUGUSTUS (BUSEXCURSIE)

Rond 1900 lieten rijke Twentse textielbaronnen fraaie buitenplaatsen en landgoederen aanleggen. We bezoeken Het Stroot, De Hooke Boekel en Het Hakenberg. De tuinen zijn grotendeels ontworpen door de tuin- en landschapsarchitecten Dirk en Pieter Wattez.

Het Stroot bezit een uitzonderlijke 17e-eeuwse toegangspoort. In de tuin staat een zeldzaam grote moerascypres. De Hooke Boekel (1922/26) laat met zijn terrassen en balustrades classicistische en neo-rococovormen zien. De tuin is zowel formeel als landschappelijk. Het Hakenberg is begin 1900 ontworpen in chaletstijl. Bij de aanleg is optimaal gebruikge- maakt van het reli  frijke landschap met de stuwwal. Landschapsarchitect Erik Blok, die recentelijk de Wattez-tuinen van De Hooke Boekel en Het Hakenberg restaureerde, verzorgt een lezing.

NTs-donateurs met    n introduc   ca. € 65,00 p.p.;

niet-donateurs ca. € 70,00 p.p.

Ook donateurs/leden van Cascade en Heemschut kunnen aan deze excursie deelnemen.

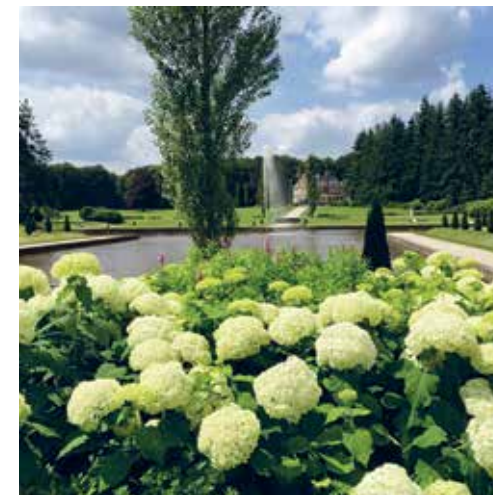
Start- en eindpunt: NS-station Hengelo (Ov.)

Tijd: 9.45-18.00 uur

ENGELAND-REIS: NOG ENKELE PLAATSEN VRIJ

Gaat u van 2 t/m 9 juni mee *Op zoek naar de Anglo-Dutch Garden?*

Opgeven kan nog via www.gardentours.nl. Kijk op de website van de NTs voor meer informatie.

Landgoed De Hooke Boekel. Foto: Herman Kok

Landgoed Het Stroot. Foto: Marlies Enklaar

Voor meer informatie, ook over kosten en inschrijving, kijk op de website: www.tuinenstichting.nl

Tekst: Henk Barkhof

Foto's: Michael van Oosten

Kasteel Ruurlo.

PARK EN MUSEUM KASTEEL RUURLO AANWINST VOOR DE ACHTERHOEK

Met belangstelling volgden we als Monumentencommissie van de Nederlandse Tuinenstichting de ontwikkelingen rond Kasteel Ruurlo in de Achterhoek. We hadden contact met de gemeente Berkelland en Museum MORE in Gorssel, waar het Museum Kasteel Ruurlo deel van uitmaakt. Het historische landschapspark rond het kasteel had onze aandacht. We vinden dat eigenaar Hans Melchers een prachtige ontwikkeling heeft gerealiseerd bij de renovatie van zowel het kasteel als het omliggende park.

Kasteel Ruurlo was eeuwenlang in het bezit van de familie Van Heeckeren. Begin jaren tachtig van de vorige eeuw ging de familie op zoek naar een passende bestemming. De gemeente Ruurlo werd de nieuwe eigenaar en het kasteel onderging een ingrijpende verbouwing tot gemeentehuis. Het park werd openbaar. Aan de achterzijde kwam een voetgangersbrug, vergelijkbaar met de situatie in de 18e eeuw. Een deel van het gebouw kreeg een extra verdieping met zadeldak. Na een gemeentelijke herindeling ging de gemeente Ruurlo op in de gemeente Berkelland. Tot 2005 bleef het kasteel dienstdoen als gemeentehuis; daarna kwam het leeg te staan en het park verwilderde.

Jeugdliefde

Na 2012 vinden er grote veranderingen plaats. Hans Melchers, de grootste verzamelaar van realistische Nederlandse kunst, liet in Gorssel Museum MORE bouwen, een nieuwbouw aansluitend aan het voormalige gemeentehuis aldaar. Een groot succes. Daarnaast zocht hij nog een tweede locatie om zijn collectie schilderijen van Carel Willink tentoon te stellen. Dat leidde tot de aankoop van Kasteel Ruurlo met het aangrenzende park. Zo ging een oude wens van Hans Melchers in vervulling: de redding van het complex dat hij al in zijn jeugd liefhad.

Museum

Een grote groep vakmensen paste het gebouw en het park aan voor de museale bestemming. Het landschapspark bleef openbaar. Voor de renovatie bestudeerden ze de plannen van landschapsarchitect Carl Eduard Adolf Petzold (1815-1891)

Links:

Beeld van de nimf
Galatea.

Rechts:

De glazen brug als
verrassende entree naar
het kasteel.

en van Johan Philip Post (1763-1831). Ook plattegronden van eerdere tuinarchitecten zijn uit de archieven opgediept, onder meer van Johannes Montsche (1734-1799) en Jan David Zocher (1791-1870) en Louis Paul Zocher (1820-1915), zijn zoon. De oudste plattegronden en tekeningen gaan zelfs terug tot begin 18e eeuw.

Sfeer behouden

Wat nu opvalt bij een bezoek aan het kasteelpark: de bestaande oude boomgroepen en solitaire bomen zijn vrij geplaatst. Opslag uit de verwilderingsperiode is verwijderd. De waterlopen zijn weer zichtbaar en glooiingen in het park zijn geaccentueerd. Slingerspaden zijn hersteld met grint, de oude asfaltverharding is verwijderd. Het totaalbeeld ziet er perfect uit en de sfeer van het oude landschapspark is behouden. Opmerkelijk is de restauratie van oude bouwkundige elementen zoals hekwerken en bruggen. Een grote verrassing is de nieuwe glazen brug met rietstengels in de leuningen, gesitueerd op de plaats van de oude brug. Dit is de toegang naar het museum. Ook de nieuwe orangerie, in 2002 gebouwd naar een ouder ontwerp, maakt een belangrijk onderdeel van het park uit.

Aanwinst

Als Monumentencommissie zijn we natuurlijk vooral blij dat door dit particuliere initiatief een prachtig stuk cultuurhistorisch monumentaal groen met zoveel zorg is gehandhaafd en gerestaureerd. We kunnen concluderen dat het kasteel als museum en het omliggend park een belangrijke aanwinst zijn voor de Achterhoek.

Zichtlijnen en biodiversiteit op Erve Odinc

‘Marion en Klaas schiepen op de oude grond van Erve Odinc een heel doordachte tuinaanleg waarin tuinkamers en zichtlijnen een bijzondere rol spelen. Wie de tuinkosmos van Erve Odinc in duikt, begeeft zich als het ware op reis.’ Dat schreef het Duitse tijdschrift *Traumgarten* (zomer 2015).

Het artikel vervolgt: ‘Niet alleen een reis terug naar 1979 toen zij dit alles hebben aangelegd, het is ook een reis die veel verder teruggaat in de tuingeschiedenis. Want met de plattegrond van de ornamentele aanleg werd een complex vlechtwerk van beukenhagen, tuinkamers met boogdoorgangen, topiary, symmetrie en zichtassen geschapen, dat bij eerste aanblik aan Engelse tuinkamers doet denken, maar ook duidelijk aansluit bij het gedachtegoed achter de Italiaanse renaissancetuinkunst.’

Structuur

De tuinkamers liggen in een driekwartcirkel rondom de boerderij. Voor ontwerp en inrichting van iedere tuinkamer lieten we ons inspireren door de stijl van de verschillende gevels. Het oudste gedeelte van de boerderij dateert uit 1777. Nadien zijn er steeds gedeelten bijgebouwd. De aaneengere-

gen tuinkamers vormen de structuur van de tuin en omarmen zo de boerderij. Van de vele bomen op het erf staan er vijf in het Landelijk Register Monumentale Bomen van de Bomenstichting: drie lindes (ca. 150 jaar oud), een beuk (1840) en een even zo oude *Taxus*.

Biodiversiteit

Zichtlijnen door de tuinkamers en dwars daarop naar het omringend landschap waren voor ons van het begin af aan belangrijk. Ons ultieme doel was een biotoop waarin planten, dieren en mensen zich prettig voelen. De zichtlijnen naar het ‘borrowed landscape’, waar al tientallen jaren geen intensieve landbouw meer plaatsvindt, sluiten goed aan bij de cirkel van biodiversiteit.

Beplanting

Voor de beplanting kozen we in 1979 streekeigen soorten. Voor de hagen *Fagus sylvatica* en *Crataegus monogyna* (meidoorn) met hier en daar

%% open tuinencommissie %%

De tuin van Marion van Heuven-Waldkötter is nr. 90 in de Open Tuinengids 2017. Zij heeft Erve Odinc samen met haar echtgenoot Klaas van Heuven ontworpen.

Taxus-elementen. De houtwallen zijn gevormd door eiken en beuken met een onderbegroeiing van o.a. Gelderse roos, hazelaar, hulst, meidoorn en krent. De tuinkamers hebben binnen de strakke structuur een losse, weelderige beplanting. Planten mogen zich rijkelijk uitzaaien. Ondanks de doorlatende vrij zanderige grond tieren de vele geurende rozen welig, dankzij maandelijkse biologische bemesting. De laatste jaren – en natuurlijk vlak voor de Open Tuindagen in juni – hebben we veel last van de johanneskever. Met de hand vangen is onbegonnen werk. Het is een duivels dilemma om de Pyrethrum-spruit al dan niet te gebruiken. Dit jaar gaan we de larven van de kevers te lijf met duizenden aaltjes.

Dierenleven

Voor een rijk dierenleven is het goed om waar mogelijk weinig op te ruimen en de natuur als het kan haar gang te laten gaan. Hierdoor zijn op ons erf egelfamilies te vinden, een hermelijn, eekhoorns, wilde fazanten en soms patrijzen. Rond de circa twintig nestkasten hebben we een rijk vogelleven met onder andere uilen, spechten, groenlingen, notenkrakers, buizerds en torenvalken. En bij een klassieke gemetselde vijver zien we regelmatig reigers, bruine en groene kikkers, salamanders en vele libellen. Voor ons is biodiversiteit nu een kleurklank van leven, verwondering in verscheidenheid.

Hagen

De kenmerkende vormen van de hagen zijn organisch ontstaan in twintig jaar bijschaven en veranderen. Het is ieder voorjaar ongeveer tien mandagen werk. We zijn blij dat onze zoon Gijs, eigenaar van Arbor Boomverzorging, dit kenmerkende deel van onze tuinen in zo’n goede staat houdt met hoogwerkers en overig gereedschap. Toen wij 37 jaar geleden begonnen met piepkleine beuken en *Buxus*, konden we niet bevroeden dat deze aanplant het belangrijkste kenmerk van onze tuin zou worden en nu zo’n integrerend deel van onze beoogde biotoop is.

Met de klok mee:

Boerentuin voor de keuken met de stam van de monumentale *Taxus*.

De monumentale *Taxus* met taxus- en buxusvormen.

Doorkijkje naar de boomgaard.

Uitzicht vanaf het terras naar het landschap.

Hortensiapracht bij de noordingang.

Tekst en foto's:

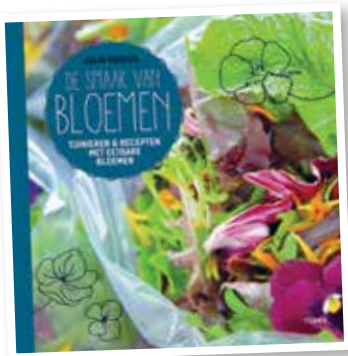
Marion van Heuven-Waldkötter

Tekst:
Leonore Pulleman

De Smaak van Bloemen – Julia Voskuil

In het Tuinjournaal leest u regelmatig artikelen van journalist Julia Voskuil. Onlangs verscheen er weer een prachtig boek van haar, *De Smaak van Bloemen*. Een boek dat veel tuiniers en fijnproevers zal aanspreken.

De titel is geleend van het gelijknamige kunstboek van Elisabeth de Lestrieux. “Mijn boek is een eerbetoon”, zegt Voskuil. “Zij was met dit onderwerp haar tijd ver vooruit.” Ruim 25 jaar later groeit de belangstelling voor het culinair gebruik van bloemen nog steeds. Het boek is zowel mooi als praktisch. Tuiniers vinden er veel planteninformatie in; hobbykoks krijgen ideeën aangereikt met interviews en recepten van gepassioneerde professionals. Samen vormen al deze bijdragen een persoonlijke ode aan de natuur.

Uitgeverij Terra
192 pag. gebonden
€ 24,99
ISBN 9789089897367

Tulp Festival Amsterdam

Tip: bezoek tussen 31 maart en 30 april de vierde editie van het Tulp Festival in Amsterdam. Een lint van honderdduizenden tulpen strekt zich dan uit van Amsterdam-Noord tot Zuidoost en van Oost tot Nieuw-West. Wandelend of fietsend ziet u de stad op een heel andere wijze. Een gids met routekaarten is verkrijgbaar via www.tulpfestival.com.

Initiatiefnemer is tuinontwerper Saskia Albrecht, die de tulp wil terugbrengen in het Amsterdamse straatbeeld. Scholen, bedrijven, organisaties en bewoners zijn uitgenodigd om mee te doen door bollen te planten of tulpen en potten te adopteren. ‘Een tulp voor iedere Amsterdammer’ is het motto. In (winkel)straten, pleinen, perken en parken zijn op tachtig locaties tulpen te zien in potten en in de volle grond, van vele soorten in alle kleurschakeringen.

Er stond een vrouw in de tuin wint Ithakaprijs 2017

Acht boeken kwamen in aanmerking voor de derde uitreiking van de Ithakaprijs van de Stichting Kastelen Buitenplaatsen Landgoederen (sKBL), een prijs voor interdisciplinair (wetenschappelijk) onderzoek rond kastelen, historische buitenplaatsen en landgoederen en voor mediaproducties die dit cultuurgroen erfgoed breed en positief onder de aandacht brengen van een breed Nederlands publiek.

Acht heel verschillende publicaties, van zuiver wetenschappelijk tot publieksgericht en zelfs educatief: de juryleden had het niet makkelijk. Toch kozen zij unaniem voor Anne Mieke Backers *Er stond een vrouw in de tuin*: “... omdat het boek naar ons idee door opzet, thema en uitwerking als het meest vernieuwend beschouwd kan worden. Het is een boek dat er nog niet was, over een onderwerp dat bijna zelf een vakgebied zou kunnen zijn en van een doorwrochtheid waar de jury alleen maar bewondering voor kan hebben.”

Bestuur NTs Hein Krantz, voorzitter • Robertien Aberson, project Sociaal Tuinieren • Carien van Boxtel, vicevoorzitter • Lara de Graaf, secretaris
• Gea de Groot-Op den Brouw, juridische zaken • Michiel Plomp, excursiecommissie • Annemiek Tromp, monumentencommissie
• Geeskelien Wolters, OTC • Renée Wijnen, notulist • Albert van Zadelhoff, penningmeester
Monumentencommissie Annemiek Tromp, voorzitter • Piet Bakker • Henk Barkhof • Vov Besnard, secretaris • Carolien Binneveld
• Jan-Willem Edinga • Hanny van der Heide • Mariël Kok • Carla Scheffer • Paul Smeets • Willem Verhoeven
Excursiecommissie Michiel Plomp, voorzitter • Marjorie Gisolf • Roswitha Kleipool-De Regt • Dienneke Onderdelinden
• Joline van Veldhuyzen-Jolles • Ysk Vondeling • Lisette van Zandvoort-Gerritsen
Open Tuinencommissie Djoeko van Zwetselaar, voorzitter • Anneke van Apeldoorn • Rita Bergshoeff-den Breeje • Anneke van Haeften
• Marieke Mastboom • Mieke Wiegerinck-van Hoesel • Geeskelien Wolters • Christie van Wulfften Palthe-Weduwer
Contactpersonen OTC Zuid-Holland Beline Geertsema-Key • **Noord-Holland** Clothilde van Poll-Dumoleijn • **Zeeland** Ria Lengton-van Beek
• **Noord-Nederland** Anneke van Apeldoorn • Lietje de Vree
Publicatiecommissie Marianne van Lidth de Jeude, voorzitter • Johanna Karssen • Honey Wolff
Commissie Sociaal Tuinieren Suzanne Kooij, projectleider • Robertien Aberson • Marilies Jacobs • Hanneke Jager • Suze Peters • Riet Ursum
• Carlo de Waal
Commissie website Hanneke Jelles • Ambro W. van Stratum

Adviseurs groen erfgoed Groningen Stieneke van der Wal • Friesland Rita Mulder-Radetzky • **Drenthe** Thea Brouwer • **Overijssel** Stefan Jaspers
• **Gelderland** Henk Barkhof, Sjeff Hendriks, Hanny van der Heide, Carla Romijn-Schütte • **Utrecht** Mariska de Boer • **Noord-Holland** Piet Bakker
• Peter van den Bos • **Noord-Holland (Amsterdam)** Anneke Athme, Juliet Oldenburger • **Zuid-Holland** Inge Castelijns • **Zeeland** Nelleke van der
Feltz-van Heumen • **Brabant** Daniëlle Hulsebos • **Noord-Brabant** Willem Verhoeven • **Limburg (Noord, incl. Land van Cuijk en Rijk van Nijmegen)**
Anneke Meijsen • **Limburg (Midden en Zuid)** Dienneke Onderdelinden
Redactie Tuinjournaal Leonore Pulleman, hoofdredacteur • Lara de Graaf • Ronald van Immerseel • Éva Kovács • Marc Peters
• Alessandra van de Voort • Julia Voskuil • Marian Lenshoek, adviseur • Marian van Agt, eindredacteur
Vormgeving MAT ontwerp bno, Den Haag • **Druk** Drukkerij Ten Brink, Meppel
Nederlandse Tuinenstichting Nieuwezijds Kolk 28, 1012 PV Amsterdam • Postbus 11692, 1001 GR Amsterdam • T 020 623 50 58
• www.tuinenstichting.nl • info@tuinenstichting.nl • IBAN NL28 INGB 0005595446 • BIC INGBNL2A
Bureau NTs vacature hoofd bureau • Josje Engel • Marleen Kooij • maandag, dinsdag en woensdag 10-13 uur

Tuinjournaal 35e jaargang, nummer 1, maart 2018 • Uitgave van de Nederlandse Tuinenstichting, verschijnt 4x per jaar • ISSN 13822659
• Oplage 3.100 exemplaren

GEEF MEER OM
GROEN!
STEUN DE NTs VIA EEN PERIODIEKE SCHENKING

Het in stand houden van bijzondere tuinen en parken is hard nodig, nu en in de toekomst. Daarom doen onze donateurs al jarenlang een gift aan de Nederlandse Tuinenstichting. De Belastingdienst maakt het nu heel eenvoudig om via een periodieke (jaarlijkse) schenking tot tweemaal zoveel geld aan de Nederlandse Tuinenstichting te doneren, terwijl het u toch niets extra kost! Wie wil dit nu niet?

MEER SCHENKEN VIA BELASTINGVOORDEEL
U hoeft nu geen notariële akte meer te laten opmaken. Maak zoals zovelen gebruik van de nieuwe regeling en zet uw huidige jaarlijkse donatie om in een periodieke schenking voor minimaal 5 jaar. Dat kan snel en eenvoudig via onze website.

MEER WETEN?
Uitgebreide informatie vindt u op onze website. Voor al uw vragen over periodiek schenken en fiscale voordelen kunt u contact opnemen met ons bureau op 020 623 50 58, info@tuinenstichting.nl.

GEEF MEER OM GROEN

WWW.TUINENSTICHTING.NL

TOT TWEEMAAL ZOVEEL DONEREN AAN DE NTs TERWIJL HET U TOCH NIETS EXTRA KOST!

Kijk op onze website voor
de open dagen in 2018

Create your own paradise

www.hostaparadise.com

Postorder kwekerij voor particulieren en groothandel

Fransen Hostas, Paradijsweg 5, 2461 TK Ter Aar, T 0172 602031, E info@hostaparadise.com

Plantenkennis
Het meest uitgebreide planteninformatie programma

NIEUW
Het programma
is nu ook
verkrijgbaar
voor de Apple/
Mac computer

Het computerprogramma Plantenkennis bevat uitgebreide informatie over ruim 7800 in Nederland en België verkrijgbare planten met meer dan 9000 fraaie foto's die een goed beeld geven van de sierwaarde van de plant.

**Bestel het programma eenvoudig
op www.plantenkennis.com**

- Naast alle kenmerken van de plant vindt u in het Plantenkennis-programma ook hun winterhardheid en herkomst. Tevens is er bij veel planten achtergrondinformatie opgenomen, over bijvoorbeeld de speciale eigenschappen en kwaliteiten van de betreffende plant.
- Het Plantenkennis-programma heeft een uitgebreide zoekfunctie waarmee u planten kunt selecteren op basis van hun kenmerken. Zodoende kunt u de juiste plant voor de juiste plaats vinden.
- De PRO versie van het programma biedt hoveniers en tuinarchitecten de mogelijkheid om eenvoudig beplantingslijsten te maken voor hun klanten. Deze beplantingslijsten kunnen o.a. worden gebruikt voor offertes en bestellijsten. Ook kan hiervan een boekje worden afgedrukt met daarin van elke plant een pagina met foto en plantgegevens dat aan de klanten kan worden overhandigd.
- Het Plantenkennis-programma is samengesteld door ervaren professionals die reeds jarenlang met deze planten werken. Hierdoor kennen zij alle kenmerken van de planten en is het programma zeer compleet geworden. Het programma wordt jaarlijks uitgebreid met nieuwe planten en foto's.

Koot Software Design - www.plantenkennis.com - tel: 06-30386599